

MONIKA SADOWSKA

Uniwersytet w Białymstoku

SYSTEM EDUKACJI JAKO CZYNNIK DETERMINUJĄCY POWSTAWANIE PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH SEKTORA MSP

Streszczenie

Sektor MSP jest przedmiotem badań i analiz wielu dyscyplin naukowych, gdyż zajmuje istotne miejsce w gospodarce każdego kraju oraz stanowi podstawę wszystkich współczesnych gospodarek rynkowych. Małe i średnie przedsiębiorstwa przyczyniają się poprawy konkurencyjności gospodarki oraz rozwoju infrastruktury ekonomicznej, ponieważ są niepodważalnym nośnikiem innowacji, integracji społecznej i lokalnej oraz istotnym miejscem zatrudnienia. Powstawanie przedsiębiorstw sektora MSP determinowane jest licznymi uwarunkowaniami, spośród których istotne znaczenie odgrywa system edukacji.

Przedmiotem zainteresowania w niniejszym artykule jest zjawisko przedsiębiorczości, które znajduje swój najpełniejszy wyraz w małym i średnim przedsiębiorstwie (MSP), sektor MSP w Polsce oraz system edukacji, który w istotny sposób determinuje skłonność społeczeństwa do przejawiania zachowań przedsiębiorczych, a tym samym do liczby „powoływanych do życia” przedsiębiorstw. Celem artykułu jest wskazanie możliwości kształtowania postaw przedsiębiorczych u człowieka oraz przedstawienie stanu polskiego systemu edukacji na rzecz przedsiębiorczości.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, sektor MSP, system edukacji

Wprowadzenie

Przedsiębiorczość, rozumiana jako postawa życiowa przejawiająca się w umiejętności reagowania na zmiany zachodzące w otoczeniu oraz wykorzystywania ich do realizacji określonych celów, związanych z prowadzeniem biznesu, determinowana jest przez wiele czynników wpływających na jej zaistnienie, a następnie rozwój. Zdaniem autorów raportu *Fostering entrepreneurship*¹, przedsiębiorczość jest rezultatem sprzyjających warunków systemowych, prawidłowo opracowanych a następnie realizowanych programów państwowych oraz obecnej w postawach społecznych – kulturze przedsiębiorczej.

Małe i średnie przedsiębiorstwa są rezultatem przedsiębiorczych działań jednostek, które przejawiają inicjatywę i podejmują decyzję o uruchomieniu, a następnie

---

¹ OECD, *Fostering entrepreneurship*, Paryż 1998, s. 12.

prowadzeniu działalności gospodarczej. Tworzenie i rozwój przedsiębiorstwa zależy zarówno od indywidualnych cech człowieka, jak i od czynników otoczenia zewnętrznego, które istotnie wpływają na skłonność społeczeństwa do zachowań przedsiębiorczych.

Możliwości kształtowania cech przedsiębiorczych u człowieka

Przedsiębiorczość w znaczeniu psychologicznym to zdolność jednostki do podejmowania inicjatyw, pomysłowości, zaradności i osiągania celów wykraczających poza działania rutynowe. Owa przedsiębiorczość ściśle związana jest zatem z samym człowiekiem, sposobem jego myślenia oraz postrzegania świata, co uwarunkowane jest jego wychowaniem, edukacją, relacjami z innymi ludźmi, a także jego cechami osobowości.

Tocząca się od wielu lat dyskusja wskazuje, że przedsiębiorczość z jednej strony uwarunkowana jest pewnymi wrodzonymi predyspozycjami przedsiębiorcy, z drugiej zaś sprzyjającymi do jej rozwoju czynnikami otoczenia zewnętrznego. Słusznie nasuwają się więc pytania – czy przedsiębiorczość jest cechą wrodzoną, czy też jest to cecha nabyta? Czy można się jej nauczyć, czy też przedsiębiorcą trzeba się urodzić?

Wyjaśnienie istoty przedsiębiorczości coraz częściej wykracza poza ramy nauk ekonomicznych, silnie odwołując się do nauk o człowieku. Takie podejście oparte jest na założeniu, że intencje przedsiębiorcze człowieka, kształtowane przez zestaw czynników wpływających na postrzeganie przez niego rzeczywistości, poprzedzają podjęcie decyzji o rozpoczęciu działalności gospodarczej.

Psychologia społeczna a koncepcje teoretyczne podejmujące problem determinant zachowań i postaw przedsiębiorczych

We współczesnej psychologii warto przywołać szczególnie dwie koncepcje podejmujące problem determinant zachowań i postaw przedsiębiorczych, a mianowicie – podejście szukające odpowiedzi w cechach osobowościowych oraz teorii uczenia się².

Pierwotnie zakładano, że ludzie rodzą się przedsiębiorczy bądź nie, czyli różnice w poziomie przedsiębiorczości poszczególnych jednostek opierano na bazie nauk biologicznych. Taka interpretacja znalazła swoje odzwierciedlenie w nurcie psychologicznym – w teorii cech (*Trait Theory*)³ opartej na założeniu, że zachowanie człowieka wynika z jego osobowości, która od momentu urodzenia nie ulega większym zmianom.

---

²A. Kurczewska, *Problemy pomiaru intencji przedsiębiorczych*, „E-mentor” 2010, nr 4 (36), s. 12.

³Szerzej na ten temat: J.R. Schermerhorn Jr., J.G. Hunt, R.N. Osborn, *Organizational Behavior*, John Wiley & Sons Incorporation, New York 1997, s. 315; C.S. Hall, G. Lindzey, *Theories of Personality*, John Wiley & Sons, New York 1957.

Pomimo wielu zwolenników, znajdujących kilka prawidłowości, to podejście poddano krytyce, przede wszystkim ze względu na redukcjonizm, ignorowanie stymulującej roli otoczenia w kreowaniu zachowań przedsiębiorczych, liczne ograniczenia w konceptualizacji oraz nisko stopień objaśnienia zjawiska⁴.

Teoria uczenia się (behawioryzm) natomiast oparta jest na założeniu, że zachowanie ludzkie jest wyznaczone przeszłymi doświadczeniami, czyli stanowi rezultat uczenia się na podstawie własnych bądź cudzych doświadczeń⁵. J.B. Watson⁶ stwierdził: „Dajcie mi dziecko spłodzone przez dowolną parę rodziców i dajcie mi pełną kontrolę nad środowiskiem, w jakim będzie ono wzrastać – a sprawię, że wyrośnie na wybitnego uczonego, artystę, politycznego przywódcę, czy też, jeśli tylko będę tego chciał, zostanie pospolitym przestępcą”⁷. Jego zdaniem, człowiek w chwili narodzin nie ma żadnych wrodzonych zdolności, a wszystkie jego umiejętności są wynikiem ćwiczeń, w których znaczącą rolę odgrywają nauczyciele i wychowawcy aktywnie determinujący reakcje swoich uczniów. Jedyne zatem czynniki decydujące o człowieczeństwie, to tempo uczenia się oraz charakter środowiska, gdyż człowiek jest tworem okoliczności, a więc każdy w procesie uczenia się może nabyć nowe umiejętności prowadzące jednostkę do zupełnej zmiany⁸.

Zakładając zatem, że człowiek rodzi się z czystą, niezapisaną kartą życia⁹, czyli nie rodzi się również przedsiębiorczy, autorka stwierdza, że jednostka w trakcie życia zdobywa odpowiednie umiejętności dzięki swojej postawie, ale także dzięki kontaktom z innymi ludźmi, którzy mogą zachęcać ją do zachowywania się w sposób przedsiębiorczy oraz pomagać jej w pozyskaniu wiedzy i kształtowaniu przedsiębiorczych umiejętności.

Na potwierdzenie tych rozważań autorka przywołuje wypowiedź A. Shapero, który stwierdził: „Przedsiębiorcy nie rodzą się, tylko się nimi stają. I choć niektórzy moi koledzy uważają, że przedsiębiorcy się rodzą i zadaniem nauczyciela jest odnaleźć i wskazać im ich umiejętności, ja wam mówię, że są w błę-

---

⁴ Szerzej na ten temat: I. Ajzen, *The Theory of Planned Behavior*, „Organizational Behavior and Human Decision Processes” 1991, nr 50 (2), s. 179–211; W.B. Gartner, „Who Is an Entrepreneur?” *Is the Wrong Question*, „Entrepreneurship Theory and Practice” 1989, nr 13 (4), s. 47–68; F.J. Santos-Cumplido, F. Liñán, *Measuring entrepreneurial quality in southern Europe*, „International Entrepreneurship and Management Journal” 2007, nr 3 (1), s. 87–107; A. Shapero, L. Sokol, *Social dimensions of entrepreneurship*, w: *Encyclopedia of entrepreneurship*, red. C.A. Kent, D.L. Sexton, K.H. Vesper, Prentice Hall, 1982, s. 72–90; J.M. Veciana, M. Aponte, M.D. Urbano, *University Students' Attitudes Towards Entrepreneurship: A Two Countries Comparison*, „International Entrepreneurship and Management Journal” 2005, nr 1 (2), s. 165–182.

⁵ B. Wojciszke, *Psychologia społeczna*, Wyd. Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2011, s. 22.

⁶ John Broadus Watson (1878–1958) – amerykański psycholog, twórca behawioryzmu.

⁷ J.B. Watson, *Psychology as the behaviorist views it*, „Psychological Review” 1913, nr 20, s. 158–177.

⁸ Burrhus Frederic Skinner – amerykański psycholog, jeden z twórców i najważniejszych przedstawicieli behawioryzmu, rozwijał teorię warunkowania instrumentalnego.

⁹ *Tabula rasa* (łac. „niezapisana tablica”), pojęcie wyrażające pogląd, że wszelka wiedza ludzka pochodzi wyłącznie z doświadczenia, a umysł pozbawiony doświadczeń jest „niezapisany”. U Arystotelesa to niezapisana tablica, jaką jest człowiek zaraz po urodzeniu, a która zostaje zapisana stopniowo w ciągu życia i zdobywania doświadczeń.

dzie. (...) Odkryte cechy wyróżniające przedsiębiorców od innych nie są określone genetycznie lub utrwalone na zawsze we wczesnym dzieciństwie. Nabiera się je dzięki doświadczeniom. Są one szczęśliwie wpajane w trakcie edukacji i są sprawą osobistego wyboru i decyzji”¹⁰.

Zakładając zatem, że przedsiębiorczość nie jest cechą wrodzoną, a stanowi rezultat procesu kształcenia oraz wychowania, warto podkreślić, że umiejętność bycia przedsiębiorcą nie jest dziedziczona, a nabyta w trakcie edukacji oraz doświadczenia. Niniejszy pogląd potwierdza L.E. Shefski: „Możesz zostać przedsiębiorcą niezależnie od twojego współczynnika inteligencji, wzoru genetycznego, fizycznych możliwości lub ich braku, kolejności w jakiej wśród twojego rodzeństwa przyszedłeś na świat, lub płci. Przedsiębiorcy to niewątpliwie specjalnego rodzaju ludzie, lecz zanim stali się przedsiębiorcami byli zwykłymi ludźmi (...) Przedsiębiorcą się zostaje, a nie rodzi. Wszystko czego ci trzeba, to pragnienie i gotowość do nauki”¹¹.

Edukacja w zakresie przedsiębiorczości w polskim systemie kształcenia

Edukacja, a w szczególności zaś kształcenie w zakresie przedsiębiorczości, której rezultatem jest rozbudzenie w jednostce motywacji do podejmowania działań przedsiębiorczych, pojawienie się intencji przedsiębiorczych oraz dostrzeganie przez nią okazji rynkowych, odgrywa obecnie kluczową rolę w budowaniu przedsiębiorczego społeczeństwa oraz przedsiębiorczej gospodarki.

Początki edukacji ekonomicznej w szkołach publicznych w Polsce sięgają lat 90. XX wieku. Wówczas wprowadzano elementy ekonomii do programu nauczania wiedzy o społeczeństwie na poziomie szkół podstawowych, a pod koniec lat 90. zagadnienia te pojawiły się również w programach wiedzy o społeczeństwie na poziomie gimnazjum oraz liceum ogólnokształcącego. W tym czasie zapoczątkowano również edukację na rzecz przedsiębiorczości w ramach przedmiotów ekonomicznych w liceach ekonomicznych, przygotowujących uczniów do wykonywania zawodu technika ekonomisty.

Powszechna edukacja ekonomiczna w polskim systemie kształcenia została wprowadzona w roku szkolnym 2002/2003 wraz z reformą programową przeprowadzoną na poziomie szkół ponadgimnazjalnych. Wówczas włączono w ramy systemu edukacji szkolnej obowiązkowy przedmiot podstawy przedsiębiorczości, przeznaczając na niego 2 godziny dydaktyczne w procesie edukacyjnym liczącym 90 godzin¹².

Efektywność edukacji na rzecz przedsiębiorczości uwarunkowana jest pewnym synergizmem programów kształcenia (określonych w ramach edukacji formalnej) z nieformalnymi formami kształcenia pozaszkolnego czy pozaakademickiego. Edukacja na rzecz przedsiębiorczości musi być zatem wspierana przez otoczenie instytucjonalne, w tym przez szeroko pojętą praktykę gospodarczą.

¹⁰P. Koryński, M.C. Ashmore, K.L. Kramer, *Elementarz przedsiębiorczości*, Fundacja Gospodarcza NSZZ „Solidarność”, Gdańsk 1991, s. 1–14.

¹¹L.E. Shefski, *Entrepreneurs are made not born*, McGraw-Hill Incorporation, USA 1994, s. 191.

¹² www.men.gov.pl/index.php/2013-08-03-12-10-01/ramowe-plany-nauczania.

Nauczanie przedmiotu podstawy przedsiębiorczości powinno być zatem oparte na trzech podstawowych kanonach¹³, które należy wyeksponować, wykształcić i opanować: uczyć się jak zrozumieć przedsiębiorczość (wiedza), uczyć się jak być przedsiębiorczym (umiejętność) oraz uczyć się jak stać się przedsiębiorcą (postawy). Celem zaś edukacji na rzecz przedsiębiorczości, obejmującej przekazywanie wiedzy, nabywanie umiejętności oraz kształtowanie postaw, jest krzewienie postaw przedsiębiorczych w życiu osobistym, społecznym i zawodowym.

Edukacja na rzecz przedsiębiorczości na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej może być dodatkowo wsparta realizacją przedmiotu uzupełniającego – ekonomią w praktyce, o wprowadzeniu którego decyzję podejmuje dyrekcja szkoły¹⁴. Zgodnie z założeniami określonymi przez Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN)¹⁵, jego głównym celem jest nabycie umiejętności przeprowadzania kompletnej realizacji przedsięwzięcia: od pomysłu, przez przygotowanie planu, wdrożenie go, aż do analizy efektów. Z przedstawionych przez MEN zaleceń dodatkowo wynika, że przedmiot ma celu wykorzystanie wiedzy uczniów dotyczącej zagadnień ekonomicznych w praktycznych działaniach podejmowanych w szkole i poza szkołą.

Wprowadzenie do programu nauczania ekonomii w praktyce jest doskonałą odpowiedzią na współczesne potrzeby gospodarki oraz rynku pracy, gdzie kładzie się nacisk na postawy i umiejętności przedsiębiorcze. Zmiana ta realizuje także zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej z 18 grudnia 2006 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie¹⁶.

W raportach porównawczych sporządzanych na zlecenie Komisji Europejskiej Polska jest wysoko oceniana pod względem realizacji zaleceń w obszarze nauczania przedsiębiorczości w szkolnictwie powszechnym. Wynika to przede wszystkim z faktu wprowadzenia obowiązkowego przedmiotu podstawy przedsiębiorczości na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej, realizacji modułu ekonomicznego w ramach przedmiotu wiedzy o społeczeństwie oraz wprowadzenia ekonomii w praktyce wprowadzającego uczniów w realia gospodarki oraz przygotowującego ich do wejścia na rynek pracy wpływają pozytywnie na ocenę polskiego systemu kształcenia w zakresie przedsiębiorczości.

---

¹³ CEEN, *Draft Guidelines and Key Criteria for a Review of enterprise and entrepreneurship education (EEE)*, 2012, s. 12.

¹⁴ Szerzej na ten temat M. Dąbrowski, *Ekonomia w praktyce - nowy przedmiot nauczania*, „E-mentor” 2011, nr 4 (41), <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/41/id/868>.

¹⁵ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Komentarz do podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego*, t. IV, s. 132–138, www.men.gov.pl/index.php/2013-08-03-12-10-01/podstawa-programowa/197-podstawa-programowa-wychowania-przedszkolnego-oraz-ksztalcenia-ogolnego-w-szkolach-podstawowych-gimnazjach-i-liceach.

¹⁶ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z 18.12.2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), 30.12.2006, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:pl:PDF>.

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw jako rezultat zachowań przedsiębiorczych

Dane Eurostatu¹⁷ pokazują, że w 2009 roku w gospodarce UE małe i średnie przedsiębiorstwa stanowiły 99,8% wszystkich przedsiębiorstw europejskich, co sprawiło, że wartość dodana wytworzona przez te przedsiębiorstwa stanowiła 58,7% PKB Unii Europejskiej.

Z identyczną sytuacją mamy do czynienia w Polsce, gdzie podmioty sektora MSP to zdecydowana większość spośród 1,78 mln wszystkich działających firm (99,8%). W porównaniu ze średnią UE, sektor MSP w Polsce jest jednak w większym stopniu zdominowany przez mikroprzedsiębiorstwa, których udział w całkowitej liczbie firm wynosi 95,9% (w UE – 92,2%). Udział małych przedsiębiorstw w populacji MSP w Polsce jest o połowę mniejszy od średniej dla UE (odpowiednio 3,1% i 6,5%), zaś udział podmiotów średniej wielkości jest zbliżony do średniej unijnej (0,9% Polska, 1,1% – UE).

Działające w Polsce małe i średnie przedsiębiorstwa generują obecnie blisko 3/4 polskiego PKB¹⁸. Oznacza to, że w strukturze udziału przedsiębiorstw w PKB małe i średnie przedsiębiorstwa generują co drugą złotówkę (47,6%), w tym najmniejsze firmy prawie co trzecią (29,4%). Udział średnich przedsiębiorstw jest trzy razy mniejszy (10,1%) niż mikrofirm (29,6%), i dalej małych – prawie cztery razy mniejszy (7,8%). W 2011 roku w relacji do 2010 roku zaobserwowano wzrost udziału dużych firm w tworzeniu PKB przedsiębiorstw, przy jednoczesnym spadku udziału mikro i średnich i utrzymaniu małych na podobnym poziomie¹⁹.

Dane opublikowane przez Komisję Europejską w raporcie *SBA Fact Sheet 2012*, wskazują, że mikroprzedsiębiorstwa w Polsce wytwarzają 16,6% wartości dodanej brutto przedsiębiorstw, podczas gdy w UE-27 udział ten wynosi 21,2% (4,6 p.p. różnicy). W przypadku małych firm różnica jest jeszcze większa (5,5 p.p.; odpowiednio 13% i 18,5%). Wyraźnie większy wkład w tworzenie wartości dodanej brutto w Polsce niż w UE-27 cechuje średnie (21,9% w Polsce, 18,4% w UE) i duże podmioty (48,5% w Polsce, 41,9% w UE)²⁰.

¹⁷ Dane Eurostatu, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Small_and_medium-sized_enterprises (6.05.2014).

¹⁸ Dane GUS uwzględniają następujące grupy jednostek: przedsiębiorstwa państwowe, przedsiębiorstwa jednostek samorządu terytorialnego, państwowe jednostki organizacyjne (bez szkół wyższych i jednostek sił zbrojnych), spółdzielnie, spółki (akcyjne, z ograniczoną odpowiedzialnością, jawne, komandytowe, cywilne), przedsiębiorstwa zagraniczne, zakłady osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą, z wyłączeniem indywidualnych gospodarstw rolnych.

¹⁹ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011–2012*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2013.

²⁰ *Enterprise and Industry SBA Fact Sheet 2012 Poland*, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2012/poland_en.pdf

Według danych GUS²¹ w 2011 roku w Polsce funkcjonowało 1785 tys. aktywnych przedsiębiorstw wobec 1727 tys. w 2010 roku (wzrost o 3,4%). Małe podmioty stanowiły 98,9% całej populacji (w tym mikroprzedsiębiorstwa – 95,9%). Udział jednostek średnich i dużych, stanowił odpowiednio 0,9% i 0,2% wszystkich przedsiębiorstw. Ze względu na podstawową formę prawną badanych jednostek – 92,0% podmiotów należało do osób fizycznych.

Poziom przedsiębiorczości w Polsce znajduje się powyżej średniej UE, gdyż pod względem liczby przedsiębiorstw Polska jest szóstą gospodarką Unii Europejskiej²². Przedsiębiorczość określana jako udział osób dorosłych, które założyły własną firmę lub podejmują działania w tym kierunku wynosi dla Polski 25%, gdy dla UE to 23%.

Podsumowanie

Przedsiębiorczości można się uczyć w różnym wieku, niemniej wczesna dorosłość szczególnie temu sprzyja ze względu na dużą gotowość rozwojową oraz świadomość i możliwość kierowania procesem nabywania nowych sprawności²³. Im wcześniej takiego rodzaju postępowanie będzie składową naszych działań, tzn. im wcześniej cechy przedsiębiorcze będą kształtowane w procesie edukacji, tym łatwiej będzie sprawić, aby stały się one stałym czynnikiem determinującym nasze zachowania.

Trwający kryzys gospodarczy oraz liczne przypadki naiwności obywateli w stosunku do nieuczciwych inwestorów, przedsiębiorców oraz instytucji jednoznacznie potwierdzają potrzebę edukacji polskiego społeczeństwa właśnie w zakresie wiedzy ekonomicznej. Ekonomiczne treści kształcenia nie powinny być wobec tego w żadnej mierze eliminowane z polskiego systemu kształcenia, gdyż postawy przedsiębiorcze kształtowane już od pierwszego roku edukacji przełożą się na zachowanie przedsiębiorcze jednostki, a tym samym na jej skłonność do zakładania oraz prowadzenia działalności gospodarczej. W rezultacie takich działań jednostka zwiększy swoją świadomość ekonomiczną oraz przyczyni się do budowania przedsiębiorczej gospodarki.

---

²¹ Dane za 2011 r. za publikacją *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2011 r.*, GUS 2013. Dane dotyczą wszystkich przedsiębiorstw niefinansowych prowadzących działalność gospodarczą z wyłączeniem jednostek zaklasyfikowanych według PKD 2007 do sekcji A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), K (działalność finansowa i ubezpieczeniowa), O (administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenie społeczne). http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PGW_Dzialalnosc_przedsięb_niefinans_w_2011_not_inf.pdf.

²² *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011–2012...*

²³ A. Andrzejczak, *Przedsiębiorczość...*, s. 30.

Literatura

- Ajzen I., *The Theory of Planned Behavior*, „Organizational Behavior and Human Decision Processes” 1991, nr 50 (2).
- Boski P., *Komunizm jako źródło cynizmu i braku zaufania społecznego, czynników sprawczych niskiego dobrostanu*, w: *Między przeszłością a przyszłości. Szkice z psychologii politycznej*, red. U. Jakubowska, K. Skarżyńska, Wyd. Instytutu Psychologii PAN, Warszawa 2009.
- CEEN, *Draft Guidelines and Key Criteria for a Review of enterprise and entrepreneurship education (EEE)*, 2012.
- Dane Eurostatu, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Small_and_medium-sized_enterprises (30.11.2014).
- Dąbrowski M., *Ekonomia w praktyce - nowy przedmiot nauczania*, „E-mentor” 2011, nr 4 (41).
- Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2011 r.*, GUS 2013.
- Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z 18.12.2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE).
- Enterprise and Industry SBA Fact Sheet 2012 Poland*, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2012/poland_en.pdf
- Gartner W.B., „*Who Is an Entrepreneur?*” *Is the Wrong Question*, „Entrepreneurship Theory and Practice” 1989, nr 13 (4).
- Hall C.S., Lindzey G., *Theories of Personality*, John Wiley & Sons, New York 1957.
- Koryński P., Ashmore M.C., Kramer K.L., *Elementarz przedsiębiorczości*, Fundacja Gospodarcza NSZZ „Solidarność”, Gdańsk 1991.
- Kurczewska A., *Problemy pomiaru intencji przedsiębiorczych*, „E-mentor” 2010, nr 4 (36).
- Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Komentarz do podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego*, t. IV.
- OECD, *Fostering entrepreneurship*, Paryż 1998.
- Przedsiębiorczość w edukacji*, red. A. Andrzejczak, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011–2012*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2013.
- Santos-Cumplido F.J., Liñán F., *Measuring entrepreneurial quality in southern Europe*, „International Entrepreneurship and Management Journal” 2007, nr 3 (1).
- Schermerhorn Jr. J.R., Hunt J.G., Osborn R.N., *Organizational Behavior*, John Wiley & Sons Incorporation, New York 1997.
- Shapero A., Sokol L., *Social dimensions of entrepreneurship*, w: *Encyclopedia of entrepreneurship*, red. C.A. Kent, D.L. Sexton, K.H. Vesper, Prentice Hall, 1982.
- Shefski L.E., *Entrepreneurs are made not born*, McGraw-Hill Incorporation, USA 1994.
- Watson J.B., *Psychology as the behaviorist views it*, „Psychological Review” 1913, nr 20.
- Wojciszke B., *Psychologia społeczna*, Wyd. Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2011.
- Veciana J.M., Aponte M., Urbano M., D., *University Students' Attitudes Towards Entrepreneurship: A Two Countries Comparison*, „International Entrepreneurship and Management Journal” 2005, nr 1 (2).
- www.men.gov.pl/index.php/2013-08-03-12-10-01/ramowe-plany-nauczania.

SYSTEM OF EDUCATION AS THE DETERMINANT OF ESTABLISH AN ENTERPRISE OF THE SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS SECTOR

Summary

The small and medium-sized business sector is the subject of research and analyses of many disciplines because it occupies an essential place in the economy of every country as well as it constitutes the base of all contemporary market economies. Small and medium-sized enterprises contribute to the improvement of competitiveness of the economy and the development of the economic infrastructure because they are an indisputable medium of innovation, social and local integration as well as an important place of employment. The establishment of an enterprise of the SME sector is determined by a number of considerations, among which the system of education plays an important meaning.

The author of this study focuses on the phenomenon of entrepreneurship, which is its fullest expression in the small and medium-sized enterprise, SME sector in Poland and an educational system which significantly determines the tendency of the society to display enterprising behaviors and the amount of start-ups. The purpose of this work is to identify the opportunities to develop entrepreneurial attitudes in the individual and the status of the Polish system of the entrepreneurship education.

Keywords: entrepreneurship, SMEs sector, system of education

Translated by Monika Sadowska